

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ЗІ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНИМИ ЧАСТИНАМИ З ОПОРНИМ ПРЕДИКАТОМ В ПРИСУДКОВІЙ ЧАСТИНІ В ТЕКСТАХ ЗМІ

Ротару І.Ю.

Бердянський державний педагогічний університет

У статті охарактеризовано особливості функціонування складних речень зі взаємозалежними частинами з опорним предикатом в присудковій частині в текстах ЗМІ. Виявлено, що предикати модусу присудкової частини в поєднанні зі сполучними засобами розкривають модальні ситуації вірогідності, питальності, оцінки. Визначено, що важливим фактором створення емоційних текстів ЗМІ є вживання складних речень зі взаємозалежними частинами з експлікованою модальністю.

Ключові слова: складне речення зі взаємозалежними частинами, опорний предикат, присудкова частина, модальна ситуація, модальність.

Постановка проблеми. Мова засобів масової інформації постає об'єктом дослідження науковців, оскільки ЗМІ «здійснюють найвідчутніший вплив на вироблення узвичаєного мовного стандарту, формують певні мовні смаки, моду на слововживання» [4, с. 8]. Вивчення мовної організації текстів ЗМІ дозволяє спостерігати за важелями формування читацької думки та соціальної позиції громадян. За словами І. Я. Завальнюк, перебудова синтаксичного ладу мови української преси початку ХХІ ст. виражена в процесах активізації синтаксичних одиниць істотно впливає на комунікативну ефективність повідомлень, увиразнюючи їхню впливову потужність як основну ознаку медійних жанрів [5, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж останніх досліджень синтаксису мови текстів ЗМІ послуговуємося працями І. Я. Завальнюк [5], Р. О. Христіанінової [8], С. Я. Єрмоленко [4], у яких проаналізовані особливості вживання складних речень в мові сучасної української преси.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемі вживання складних речень зі взаємозалежними частинами з опорним предикатом в присудковій частині в текстах ЗМІ дотепер не було присвячено жодних наукових розвідок, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї статті є висвітлення семантичних аспектів функціонування складних речень зі взаємозалежними частинами з опорним предикатом у присудковій частині в текстах ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно важливим завданням для журналіста є створення тексту, який вирізнятиметься не лише інформативністю, нагальністю, змістовністю, а й емоційністю. Як слушно зауважує І. Я. Завальнюк, «сучасні українські контексти вирізняє особливе комунікативно-прагматичне спрямування, яке виявляється в тому, щоб у процесі подання змістово-фактологічної інформації не так інформувати, як впливати на читацьку аудиторію через переконання, навіювання, емоційне «втягування» [5, с. 3]. Умовою формування ефективного продукту журналістської діяльності є вдале вживання синтаксичних одиниць, які чітко виражають думку автора й викликають зацікавленість у реципієнта.

Складні речення зі взаємозалежними частинами на зразок *Цікаво, чи вдалося б йому досягти такого ж кар'єрного успіху у юриспруденції, як у шоу-бізнесі завдяки КВК і неймовірній удачі?* («ЕКСПЕДИЦІЯ ХХІ», № 7, 2009); *Мені здається, що, крім мистецтва театру, літератури, кіно, народного ремесла, музики тощо, важливим чинником формування ідентичності є спорт та*

культура спорту загалом (День, 28 січня 2011) привертають увагу читачів завдяки емоційному вияву опорного слова присудкового компонента (цікаво, здається тощо).

Аналізовані речення за своєю семантико-синтаксичною організацією є модусно-диктумними структурами з опорним предикатом у присудковій частині. Семантика ж цього предиката відбиває змістове наповнення конструкцій, які є типовими для текстів ЗМІ. Зокрема, у мові ЗМІ спостерігаємо вживання складних речень зі взаємозалежними частинами, формованих предикатами модусу, які пов'язані з модальними ситуаціями вірогідності, питальності, оцінки, волітливості та оптативності, наприклад: *Гадається, що Миколу Плав'юка помилково вважали справжнім романтиком української революції...* (Галичина, 19 червня 2012); *Хіба не очевидно навіть не інтелектуалу, що на цих виборах Президента в будь-якому разі буде обра...*? (Українська правда, 2 лютого 2010); *Необхідно, щоб Україна була з Росією рівноправним партнером* (Кореспондент, 18 квітня 2003) тощо.

Конструкції з експлікованою модальністю вірогідності (достовірності), або епістемічною модальністю, передають ступінь упевненості суб'єкта щодо достовірності змісту пропозиції, вираженої підметовою частиною [3, с. 155; 7, с. 228]. Структуру ситуації вірогідності визначають дві осі координат: шкала ймовірності, яка відображає кількісну оцінку наявних у мовця знань про предмет, і шкала впевненості, яка передає суб'єктивне відчуття істинності чи хибності висловлюваної пропозиції [6, с. 157].

Обстежений матеріал сучасних українських ЗМІ дає підстави говорити, що функцію ймовірності в аналізованих типах складних речень зі взаємозалежними частинами виконують переважно модусні предикати та предикативи, зокрема:

1) предикати інтелектуально-пізнавальної діяльності: *Гадається, що Миколу Плав'юка помилково вважали справжнім романтиком української революції...* (Галичина, 19 червня 2012); *Пам'ятається, що в колишньому Радянському Союзі на підтримку Генерального секретаря ЦК КПРС чи Першого секретаря республіканської компартії віддавали голоси майже 99% виборців* (День, 20 вересня 2006); *Спочатку подумалось, що поставити питання пані Галенко вже не вдасться* (Українська правда, 19 березня 2013);

2) предикати сприйнятливої діяльності: *І верзлося, що жила там у хаті на узбіччі пагорба, а внизу були дахи домів, а далі річка, над якою ширяли водні птиці* (Сучасність, 8 серпня 1993); *Видається, що більшість та менші інституції, найперше окремі видавництва, взялися переконувати нас, що укра-*

їнська література насправді двомовна... (Український тиждень, 25 липня 2013);

3) предикати буття: **Нерідко буває, що працівники місяцями не отримують зарплати...** (Високий Замок, 24 листопада 2009);

4) предикативи інтелектуального стану: **Навіть абсурдно, що часто мені треба пояснювати таке рішення** (Український тиждень, 22 лютого 2013); **Безсумнівно, що час проголошення Незалежності став, послуговуючись термінологією Карла Ясперса, «осьовим» в історії України** (Українська правда, 27 серпня 2013); **Зрозуміло, що так звані масові заворушення в Кишиневі були частиною розробленого сценарію** (Дзеркало тижня, 13 травня 2009); **...логічно, що влада повинна якимось задобрювати народ, уникати конфліктних ситуацій** (Українська правда, 18 липня 2013); **Очевидно, що найпростіший шлях – ...не найраціональніший** (Дзеркало тижня, 6 серпня 2005).

За О. І. Бондарем, О. Л. Доценко, Р. О. Христіаніною, мікрополе ймовірності охоплює три ступені: високий, середній та невисокий [2, с. 60; 3, с. 161–162; 7, с. 230–233].

Структури зі значенням високої ймовірності характеризують високий ступінь упевненості суб'єкта в тому, що пропозиція, виражена в підметовій частині, відповідає чинному станові речей [7, с. 230]. Категорична впевненість у достовірності пропозиції виникає на основі безпосереднього чуттєвого сприймання, умовиводів або свідчень, отриманих із авторитетних джерел [1, с. 44]. У модусному компоненті складних речень зі взаємозалежними частинами зі значенням високої ймовірності, представлених у текстах ЗМІ, як опорні функціонують предикативи, виражені лексемами з такими домінуючими семами:

1) «вмотивованість» (відповідно, закономірно, логічно, не випадково, природно тощо): **Тож цілком закономірно, що перше засідання ВРІО було присвячене призначенню керівників вищих спеціалізованих судів** (Дзеркало тижня, 4 лютого 2011); **Цілком природно, що в дитини рано чи пізно виникне запитання: «А чому тато не мусить?»** (Дзеркало тижня, 11 листопада 2007);

2) «впевненість» (безперечно, істинно, очевидно тощо): **Безперечно, що рятувальні служби працювали, не покладаючи рук** (Українська правда, 18 грудня 2012); **Істинно, що недостойні бути Дажбожими внуками** (Віче, № 22, 2006); **Для представників УПЦ очевидно, що новий Патріарх Московський повинен орієнтуватися в тому, що відбувається в Україні** (Хрещатик, 21 січня 2009);

3) «знаковість» (знаково, знаменно тощо): **Тож знаково, що святкування 140-річного ювілею Агата Ангела Кримського розпочали саме в цих стінах** (Літературна Україна, 13 січня 2011 року); **Знаменно, що медиків-українців начебто прикривав старший лікар Карл Кенігсберг, німець за походженням** (День, 10 вересня 2010);

4) «невмотивованість» (абсурдно, алогічно тощо): **І, відверто кажучи, абсурдно, що це відбувається тоді, коли ціни на газ у Європі природним шляхом падають** (День, 23 квітня 2010); **... алогічно, що найбільша лісистість додає закарпатцям багато проблем** (Новини Закарпаття, 27 березня 2013);

5) «показник» (показово, прикметно, характерно тощо): **Показово, що сьогодні керівники компанії дедалі більше прагнуть зробити свій бізнес міжнародним** (День, 1 лютого 2011); **Прикметно, що серед глядачів були не лише колеги по перу Дмитра Павличка, а й багато молоді, спраглої поетового слова** (Літературна Україна, 14 квітня

2011); **Характерно, що про все те Степан Горлач оповідає, анітрохи не драматизуючи сюжетів** (Літературна Україна, 24 лютого 2011).

Значення високої ймовірності передають також модусні предикати, виражені лексемами з такими домінуючими семами:

1) «інформативність» (вирипати, показуватися тощо): **10 лютого українські канали показали сюжети, у яких вирипало, що поет «образився», що поет «помстився»** (Літературна Україна, 24 лютого 2011); **Показується, що автор більший поет у малюванні живого життя, ніж в аскетичних образах своїх улюблених юдеїв, єгиптян і всякої іншої допотопности** (Літературна Україна, 24 лютого 2011);

2) «пам'ять» (пам'ятатися тощо): **Пам'ятається, що одна із зустрічей Найсвятішого Отця... проводилася саме для людей цієї сфери громадської діяльності** (День, 31 липня 2002);

3) «усвідомлення» (виглядати тощо): **З усього виглядає, що Кремль має, як колись очолювані Леніним більшовики, програму-максимум і програму-мінімум** (Літературна Україна, 24 лютого 2011).

Крім названих, експлікувати значення високої ймовірності можуть модусні предикати з семантикою буття на кшталт бувати, виявлятися тощо: **Іноді дійсно буває, що вона робить не те, що потрібно** (Дзеркало тижня, 11 червня 2005); **Виявилось, що в чоловіків ця раціональна концепція спрацьовує набагато краще, ніж у жінок, і ось чому** (Дзеркало тижня, 21 червня 2008).

Конструкції, які експлікують значення середньої ймовірності, демонструють середній ступінь переконаності суб'єкта в істинності повідомлюваного в підметовій частині [7, с. 231]. Значення середньої ймовірності відображають модусні предикативи, виражені лексемами з домінуючими семами «припущення» (можливо, ймовірно): **Цілком ймовірно, що якби існував хіт-парад утопій у програмах кандидатів у президенти, то дана обіцянка В. Януковича поза конкуренцією би посіла одну з топ-позицій** (Українська правда, 11 січня 2010); **Можливо, що такі побоювання стримують Ватикан** (Дзеркало тижня, 31 жовтня 2009).

У функції модусних предикативів – виразників середньої ймовірності – можуть поставати дієслова:

1) інтелектуально-пізнавальної діяльності: **Міркується, що воно сподобається так само, як припав до душі «Подільський вареник»** (Подоланин, 21 травня 2010);

2) сприйняттєвої діяльності: **Відчувається, що за її спиною досі немає потужного інтелектуального центру...** (День, 22 жовтня 2010).

Значення середньої ймовірності можуть передавати і модусні предикати буття, але тільки за умови їхнього поєднання з допоміжним компонентом може, який виражає значення «припущення»: **Інакше може трапитися, що після весілля (не дай Бог під час вагітності) виявиться недуга і цю невинну особу вважатимуть джерелом поширення інфекції** (Волинь, 6 липня 2013).

Речення зі значенням невисокої ймовірності структурують модусні предикати з домінуючою семою «невпевненість» (малоймовірно, неймовірно тощо): **Проте малоймовірно, що цей «хтось» зможе ефективно керувати державою** (Експрес, 28 лютого 2011); **Неймовірно, що листи написала людина, яка жодного дня не вчилася в школі, а відсутність документа про освіту закрила в подальшому їй дорогу до художньої освіти** (Дзеркало тижня, 8 грудня 2001) – у наведеному прикладі значення невисокої ймовірності, підтверджене кон-

текстом, експлікує лексема, транспонована з поля оцінної модальності.

Значну кількість складних речень зі взаємозалежними частинами, репрезентованих у ЗМІ, становлять конструкції з експлікованою оцінною модальністю, з-поміж яких виділяємо речення раціональної оцінки та емоційної оцінки.

Структури раціональної оцінки формують модусні предикати, які виражають позитивне, нейтральне чи негативне ставлення мовця до змісту пропозиції [7, с. 236].

Позитивну оцінку відбивають предикати на взірць *неймовірно* (у значенні «дивно»), *прекрасно*, *чудово* тощо: **Неймовірно, що цей епізод потрапив у літопис** (Український журнал, № 3, 2011); **Прекрасно, що можемо відбудувати старе за гроші багатих** (Волинь Post, 20 грудня 2011); **Чудово, що прем'єр вкладає в кінематограф час, сили, переконання** (Дзеркало тижня, 11 лютого 2011).

Нейтральну оцінку експлікують модусний предикатив байдуже: **Їй байдуже, що думають люди про її роботу** (Високий замок, 24 листопада 2010).

Негативне значення репрезентують модусні предикативи ганебно, жахливо, кепсько тощо: **Ганебно, що Апеляційний суд виконав це брудне замовлення Адміністрації Президента України** (Високий замок, 30 січня 2012); **На думку митця, жахливо, що давно мертві особи диктують наше сьогодні** (Українська правда, 14 квітня 2011); **Кепсько, що навіть ці діячі з найвищих сфер, як бачимо, не покладаються на можливість законного владнання суперечки...** (Персонал Плюс, 31 січня 2008).

Речення з експлікованою модальністю емоційної оцінки можуть формувати модусні предикати, виражені такими дієсловами *дивувати*, *засмучувати*, *зворушувати*, *радувати*, *тривожити*, *турбувати*, *хвилювати*, *цікавити* тощо: **Дивує, що окремі «верховники»... з усіх сил тримаються за депутатську недоторканність** (День, 5 лютого 1999); **Мене засмучує, що за цей час ми так і не змогли збудувати таку свою державу, щоб міцно стояла на ногах** (Високий замок, 22 жовтня 2010); **Іноземців зворушило, що школярі Жовківського району доглядають меморіал загиблим австрійським воюкам** (Zik, 26 вересня 2007); **Радує, що свято «Подільський вареник» у коледжі ПДАТУ дійсно виявилось по-справжньому українським...** (Подоллянин, 21 травня 2010); **Неонілу тривожило, що її співмешканець не тільки не розлучився з горілкою, але й все частіше приходив додому п'яний** (Волинь, 19 вересня 2013); **Російську залізницю турбує, що «Укрзалізниця» їздить порожняком** (Економічна правда, 27 вересня 2010); **...і його нітрохи не хвилювало, що у школі модельєрів він був єдиним слопцем** (Україна молода, 20 листопада 2010); **Захарченка не цікавить, що бойовики тренуються у клубі МВС** (Українська правда, 21 травня 2013).

Речення з експлікованою модальністю емоційної оцінки структурують також предикативи відповідально, відмітно, ганебно, драматично, зворушливо, моторошно, неприпустимо, несправедливо, похвально, приємно, трагічно, феноменально, цікаво, цінно тощо: **...відповідально, що престижна міжнародна студентська олімпіада проходить саме у нашому виші...** (Україна молода, 5 липня 2013); **Дуже втішно, що меценат подарував нам картинку рівненського художника Олександра Закусилова** (Рівненський репортер, 15 вересня 2010); **Адже**

ганебно, що Україна є буквально єдиною з держав Європи, де не роблять пересадок кісткового мозку від одnorідного донора чи інших операцій для онкохворих та інших тяжкохворих дітей (Україна молода, 12 липня 2013); **Тому для мене дуже драматично, що зараз не маю змоги займатися фундаментальними дослідженнями** (Дзеркало тижня, 19 серпня 2011); **...зворушило, що у Львові пам'ятають Квітку Цісик...** (Львівська газета, 24 грудня 2009); **Моторошно, що Україна втрачає партію, яка замість очиститися, лізе в багнюку** (Трускавецький вісник, 21 червня 2013); **Неприпустимо, що такий журнал був рекомендований Міносвіти для підписки в усіх школах України** (Українська правда, 21 березня 2011); **Але ж несправедливо, що суд забирає звання у двох українців, яким попередня влада дала таку нагороду** (Українська правда, 3 серпня 2011); **Похвально, що депутати все-таки вирішили поставити законодавчу крапку в цьому питанні** (День, 17 липня 2013); **Приємно, що у Вашій особі маємо корінного киянина й разом із тим суто українського інтелегента-письменника...** (Літературна Україна, 14 квітня 2011); **«Трагічно, що жертвами подібних беззаконних актів стали і російські громадяни», – зазначили дипломати** (Дзеркало тижня, 6 грудня 2012); **Феноменально, що опозиціонери досі не зрозуміли, з ким вони насправді мають справу** (Українська правда, 11 жовтня 2010); **Цікаво, що сьогодні, попри шалену популярність своїх романів, Януш Вишневський продовжує активно займатися молекулярною біологією** (Львівська газета, 23 вересня 2010); **Дуже цінно, що покращився стан справ у базових експортних галузях – металургії та хімії** (День, 11 травня 2006).

Аналіз публіцистичного матеріалу дає підстави говорити про те, що значення питальної модальності може бути тісно пов'язаним зі значеннями епістемічної та аксіологічної модальностей. Це виявляється в тому, що конструкції з питальною модальністю структурують модусні предикати та предикативи зі значенням вірогідності або оцінки з додаванням питальних часток, що слугують для оформлення питальної інтонації *не...що, чи не...де, хіба не...що, чи...що, а...щоб*: **Хіба не очевидно навіть не інтелектуалу, що на цих виборах Президента в будь-якому разі буде обрано...?** (Українська правда, 2 лютого 2010); **Чи, може, виявиться, що їхню долю, не спитавши, хтось уже розіграв... у «дорожню карту?»** (День, 8 лютого 2011); **Чи не очевидно, що коли банки-учасники кредитних бюро почнуть «набивати» бази даних, вони добровільно-примусово схиллятимуть клієнтів до видачі дозволів на звернення до їхніх кредитних історій** (Дзеркало тижня, 29 липня 2006).

Висновки і пропозиції. Отже, складні речення зі взаємозалежними частинами з опорними предикатами в присудковій частині значно впливають на формування емоціогенності текстів ЗМІ. Це зумовлено модусно-диктумною співвіднесеністю присудкового та підметового предикативних компонентів цих конструкцій, а також природою предикатних модусів з експлікованою епістемічною, аксіологічною і питальною модальністю. Ця наукова розвідка визначає перспективи напрямки дослідження функціонування інших різновидів складних речень зі взаємозалежними частинами в публіцистичних текстах, інтернет-виданнях.

Список літератури:

1. Большакова Н. И. Языковое оформление модусных категорий на материале писем М. Цветаевой и Б. Пастернака: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Н. И. Большакова. – К., 1993. – 246 с.
2. Бондар О. Предикати модусу в українській мові / Олександр Бондар // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту: зб. наук. пр. / [наук. ред. Б. І. Бунчук та ін.]. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475–477: Слов'янська філологія. – С. 59–63.
3. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: [монографія] / О. Л. Доценко. – К.: Міленіум, 2006. – 226 с.
4. Єрмоленко С. Я. Сучасні проблеми дослідження літературної мови / С. Я. Єрмоленко // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К.: ВЦ «Київ ун-т», 2001. – Вип. IV. – С. 3–12.
5. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматилістичні функції: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Я. Завальнюк. – К., 2010. – 40 с.
6. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко, Е. И. Беляева, Л. А. Бирюлин и др.; [отв. ред. А. В. Бондарко и др.]. – Л.: Наука, 1996. – 229 с.
7. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в газетних текстах ХХІ ст. / Раїса Христіанінова // Слова ў кантэксте часу: да 85-годдзя прафесара А. І. Наркевіча: зб. навук. прац / пад агул. рэд. В. І. Іўчанкава. – У 2-х т. – Т. 1. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2014. – С. 123–132.
8. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: [монографія] / Раїса Олександрівна Христіанінова. – К.: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.

Ротару І.Ю.

Бердянський державний педагогічний університет

СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ СО ВЗАИМОЗАВИСИМЫМИ ЧАСТЯМИ С ОПОРНЫМ ПРЕДИКАТОМ В СКАЗУЕМОЙ ЧАСТИ В ТЕКСТАХ СМИ

Аннотация

В статье охарактеризованы особенности функционирования сложных предложений со взаимозависимыми частями с опорным предикатом в сказуемой части в текстах СМИ. Выявлено, что предикаты модуса сказуемой части в сочетании с соединительными средствами раскрывают модальные ситуации вероятности, вопросительности, оценки. Определено, что важным фактором создания эмоциогенных текстов СМИ является употребление сложных предложений со взаимозависимыми частями с эксплицированной оценочной модальностью.

Ключевые слова: сложное предложение со взаимозависимыми частями, опорный предикат, сказуемая часть, модальная ситуация, модальность.

Rotaru I.Yu.

Berdjansk State Pedagogical University

COMPLEX SENTENCES WITH INTERDEPENDENT CLAUSES WITH THE BASED WORD IN THE PREDICATE CLAUSE IN MEDIA TEXTS

Summary

The peculiarities of complex sentences with interdependent clauses with the based word in the predicate clause in media texts are characterized in the article. It is revealed that modus predicates of the predicate clause, in combination with the connecting means, open modal situations of probability, question, and evaluation. It is determined that an important factor in the creation of emotiogenic media texts is the use of complex sentences with interdependent clauses with explicated estimated modality.

Keywords: complex sentence with interdependent clauses, based word, predicate clause, modal situation, modality.